

8

**İşgal Karşısında
İstanbul Basını ve
Kamuoyu**

**Istanbul Press and
Public Opinion
Against the Occupation**

Ramazan Erhan Güllü

İşgal Karşısında İstanbul Basını ve Kamuoyu

Ramazan Erhan Güllü*

Özet

Mondros Mütarekesi ertesindeki fiilî durum karşısında İstanbul basını öncelikle işgallerin geçici olduğunu vurgulayan yayınlar yaptı. Gidişatı anlamaya çalışan, bu yüzden de müttefikler aleyhinde açıkça tavır almak istemeyen İstanbul basınının bu dönemde eleştirilerinin hedefinde İstanbul Rumları ve Yunanistan vardı. Hem İngilizler hem de İstanbul Hükümeti tarafından uygulanan iki ayrı sansür mekanizması basının aleni işgal karşıtlığı göstermesine engeldi. Yunanistan ve Rumlara yönelik eleştirilerin başlıca nedeni İstanbul'a gelen işgal kuvvetleri arasında Yunan torpidolarının da olmasıydı. Genel olarak İstanbul basınının ortak kanaati, Yunanistan'ın müttefiklerin otoritesini kullanarak öncelikle İstanbul'u Türk idaresinden koparmak, ardından da İstanbul'un Yunanistan'a bağlanmasını talep etmek niyetinde olduğuydu. Bu kanaat çerçevesinde İngilizler veya diğer müttefikler aleyhine ağır yayınlar yapılmayarak, Türklerin uluslararası antlaşmalarla yürütülen faaliyetlere karşı çıkmadıkları gibi bir mesaj verilmek isteniyordu. İşgal aleyhtarlığı ve uygulamalara tepkiler sürekli Yunanistan, Venizelos ve onların destekçisi İstanbul Rumlarına yönelik eleştirilerle dile getirilmekteydi. Süreç ilerledikçe, özellikle Kuvâ-yı Milliye'nin ve Millî Mücadele hareketinin ortaya çıkışı ve sonrasındaki gelişmelerle İstanbul'da Türk basını arasındaki saflaşmalar da netleşmeye başladı. İstanbul basını mütareke sonrası süreçte işgal karşıtı ve Millî Mücadele destekçisi veya sempaticanı olanlarla Millî Mücadele aleyhtarları olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Tamamen Millî Mücadele aleyhtarı olan basın; *Peyâm(-ı) Sabah*, *Alemdar* ve *Türkçe İstanbul* gazeteleri ile *Aydede* ve *Ümit* dergileriydi. Buna karşılık aralarında Millî Mücadele'ye aleni destek konusunda bazı farklılıklar bulunmakla birlikte işgal karşıtı basın ise *Tevhid-i Efkâr*, *Âtî/İleri*, *Yeni Gün*, *Hâdisât*, *Vakit*, *Akşam* ve *İkdam* gibi gazeteler temsil etmekteydi. İstanbul'un resmen işgali sonrası bu gazetelerin bir kısmı İngilizler tarafından kapatıldı. Sahip ve yazarlarından bazıları Malta'ya sürgün edilenler arasında yer aldı. Millî Mücadele hareketi başarı kazandıkça İstanbul'daki işgal karşıtı basın da daha rahat davranmaya başlayacak, özellikle Sakarya Muharebesi sonrası Millî Mücadele yanlısı İstanbul basını daha cesur yayınlarıyla dikkat çekecekti. Bu makalede İstanbul gazetelerinin işgaller karşısındaki tutum ve faaliyetleri Millî Mücadele'nin gelişimi çerçevesinde incelenerek, bu gazetelerin sahip veya önemli yazarlarının fikir ve söylemleri dönemin bağlamı içerisinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, Basın, İşgaller, Sansür, Kamuoyu

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ramazan.gullu[at]istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6819-4003.

Istanbul Press and Public Opinion Against the Occupation

Abstract

In the face of the *de facto* occupation that took place right after the Armistice of Mudros, the Istanbul press made publications emphasizing that the occupation was temporary. In this period, the Istanbul Greeks and Greece were the target of criticism of the Istanbul press, that tried to understand the course of the process and therefore did not want to openly take a stand against the allies. In addition, two separate censorship mechanisms implemented by both the Istanbul Government and the British were already preventing the press from publicly displaying an opposition to the occupation. The fact that Greek torpedoed were among the occupation forces that came to Istanbul was the source of the criticism of the press against Greece and the local Greeks. In general, the common opinion of the Istanbul press was that Greece, using the authority of the allies, intended to first separate Istanbul from the Turkish administration and then demand that Istanbul be attached to Greece. Within the framework of this opinion, it was aimed to convey a message that the Turks did not oppose the activities carried out by international agreements, by not making heavy publications against the British or other allies who actually organized the invasion. The opposition to the occupation was constantly expressed with criticisms against Greece, Venizelos and their supporters, the Greeks of Istanbul. However, as the process progressed, the alignments between the Turkish press in Istanbul would begin to become clear, especially with the emergence of the Kuvâ-yı Milliye and the National Struggle movement and subsequent developments. It is possible to divide the Istanbul press into two main parts, those who are anti-occupation and supporters or sympathizers of the National Struggle, and those who are against the National Struggle. The press, which is completely against the National Struggle was *Peyâm-ı Sabah*, *Alemdar* and *Türkçe İstanbul* newspapers and *Aydede ve Ümit* magazines. On the other hand, although there were some differences between them in terms of overt support for the National Struggle, newspapers such as *Tevhid-i Efkâr*, *Âtî/İleri*, *Yeni Gün*, *Hâdisât*, *Vakit*, *Akşam* and *İkdam* represented the anti-occupation press. After the official occupation of Istanbul, some of these newspapers were closed by the British, and some of their owners and writers were among those who were exiled to Malta. As the National Struggle gained success, the anti-occupation press in Istanbul would begin to act more comfortably, and especially after the Sakarya War, the pro-National Struggle Istanbul press would draw attention with its bolder publications. In this study, the attitudes and activities of the Istanbul newspapers against the occupations will be examined within the framework of the development of the National Struggle, and the ideas and discourses of the owners of these newspapers or important writers will be evaluated comparatively in the context of the period.

Keywords

National Struggle, Press, Occupations, Censorship, Public opinion

1. Giriş

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından Millî Mücadele'nin zafere ulaşmasına kadar olan süreçteki İstanbul basını genel olarak Millî Mücadele yanlıları ve muhalifleri olarak iki grupta ele alınmaktadır. Mütarekenin imzalanmasının hemen ardından yaşanan kafa karışıklığı ve bunalım sürecinde basın öncelikle barış antlaşmasından “adil” bir sonuç çıkması yönünde mütarekeyi destekleyen bir tavır alırken; Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ve sonrasındaki gelişmelerle gazetelerdeki tavır daha karmaşık bir hal almaya başlamıştır.

Millî Mücadele hareketine başlangıçtan itibaren muhalif olan basın esas olarak Ali Kemal tarafından yayımlanan *Peyâm* ve Mihran Efendi'nin *Sabah* gazeteleri (bu iki gazete 1920 yılı Ocak ayından itibaren birleşerek Ali Kemal'in baş yazarlığında *Peyâm-ı Sabah* adını almıştır); Refi Cevad (Ulunay)'ın *Alemdar*¹ ve Said Molla'nın sahibi olduğu *Türkçe İstanbul* gazeteleri² ile Refik Halid (Karay)'ın yayımladığı *Aydede* ve Tarık Mümtaz (Göztepe)'nin sahibi olduğu *Ümit* dergilerinden oluşmaktaydı. Bunların yanında etki ve tirajları daha az olsa da *İnkılab-ı Beşer*, *Müsavat*, *Serbesti* ve *Yeni Gazete* gibi yayınlar da bu grup içerisindeydi.³

Millî Mücadele yanlısı basın da başlangıçtan itibaren Millî Mücadele hareketinin yanında olduğunu ortaya koyan gazetelerle, öncelikle tarafsız bir tavır sergilerken zamanla Millî Mücadele lehine daha açık tavır alanlar şeklinde iki gruba ayrılabilir. Ancak İstanbul'un işgal altında olması ve uygulanan sansür çoğu zaman Millî Mücadele yanlılarını sessizliğe mecbur bırakmıştır. Bu açıdan işgal İstanbul'unda açıkça Millî Mücadele hareketine ve bu hareketi yürüten kadroya yönelik saldırgan yayınların yapılmaması dahi olumlu bir tavır olarak değerlendirilmelidir. Aralarında bazı görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte işgal karşıtı İstanbul basını ise temelde şu gazeteler oluşturmaktaydı: *Tevhid-i (Tasvir-i) Efkâr*, *Âtî/İleri*, *Yeni Gün*, *Hâdisât*, *Vakit*, *Akşam* ve *İkdam*. Bu etkin gazetelere, *Söz* ve *Tarık* gibi mütareke sürecinde yayın hayatına başlayan ve Millî Mücadele'ye yakın olan liberal fikirli gazetelerle, Hüseyin Cahit'in İttihatçıların yayın organı olarak yayımladığı, savaş sonrası yayını durdurduktan sonra 1922 yılı sonlarında tekrar yayımlamaya başladığı *Tanin* de dâhil edilebilir.⁴ Bu gazeteler haricinde bir şekilde Millî Mücadele'ye sonuna kadar taraf olmuş ve işgal karşıtı tavır sergilemiş yayın organları (bazı dergilerle

¹ Sebahaddin Mihçı, *Refi Cevad Ulunay ve Alemdar Gazetesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 128-129.

² Mütareke döneminde İngiliz yanlısı siyasi tavrıyla bilinen Said Molla, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin de kurucularındandı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Damat Ferid Paşa hükümetlerinin destekçisi olan Said Molla, mütareke döneminde fikirlerini *Türkçe İstanbul* gazetesi ile savunmaktaydı. Said Molla ve *Türkçe İstanbul* gazetesi hakkında bkz. Fatih Mehmet Sancaktar, *Said Molla ve Türkçe İstanbul Gazetesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996; Fatih Mehmet Sancaktar, “Mütareke Döneminde Bir İngiliz Taraftarı: Said Molla”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 13 (Güz 2005), s. 61-86.

³ Uygur Kocabaşoğlu – Aysun Akan, *Mütareke ve Millî Mücadele Basını: Direniş ile Teslimiyetin Sözcüleri ve “Mahşer”in 100 Atlısı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 60.

⁴ Nahit Yüksel, “Tanin (1922-1925)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 33/95 (2017), s. 1-38.

birlikte) 30'dan fazlaydı. Bu gazete ve dergiler de genel olarak şu isimlerden oluşmaktaydı: *Alay, Aydınlık, Dergâh, Diken, Güteryüz, Haber, İdrak, İfham, İstiklal, Kadınlar Dünyası, Karagöz, Kurtuluş, Memleket, Minber, Türk Dünyası, Vahdet, Vazife, Yarın, Yeni Mecmua, Yeni Ses, Yeni Şark, Zaman*.⁵

2. İstanbul'un Fiilen İşgali Karşısında İstanbul Basını

Mütarekenin imzalanmasından iki hafta sonra, 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gelen İtilaf donanması⁶ ve ona bağlı birliklerle İstanbul fiilen işgal edilmişti. İstanbul'un statüsü üzerinde kendi aralarında kesin bir karara varamamış olan üç İtilaf devleti (İngiltere, Fransa ve İtalya) İstanbul'da bir işgal yönetimi tesis ederek, idareyi birlikte yürüteceklerdi.⁷

Kasım ayı sonlarına kadar Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile boğazlardaki tahkimatlar da işgal edilmişti. İstanbul'a gelen işgal donanmasında Yunan torpidoları da bulunmaktaydı ve gayrimüslim ahali - özellikle Rumlar - işgalleri sevinçle karşılamışlardı. İstanbul'un geleceği ile ilgili olarak bundan sonraki tartışmaların hep merkezinde yer alan Rumlar ve Yunanlılar açısından işgaller İstanbul'da Türk idaresini sonlandırmıştı. Türk kamuoyuna göre Rumlar için bundan sonraki hedef, İtilaf devletleri ikna edilerek İstanbul'un Yunanistan'a dâhil edilmesi veya şehir idaresinin Rumlara geçmesiydi. Mütareke dönemi boyunca bu konuda zaman zaman şiddetlenen tartışmalar yaşanacaktı. Türk basını da Rumların iddialarının ve taleplerinin doğru olmadığına dair yayınlarla İtilaf devletlerini şehrin Türk idaresinde kalması gerekliliğine ikna etmeye çalışacaklardı. Mütareke sonrası süreci anlamlandırmaya çalışan Türk basını tarafından -idarecilerde de olduğu gibi başlangıçta İstanbul'un işgal edileceği düşünülmemekteydi. Fakat kısa süre içinde İstanbul'a işgal birlikleri gelmişti. Mütarekeye ve sonrasında başlayan beklenmeyen işgallere rağmen basında İtilaf devletleri aleyhine sert yayınlara rastlanmamaktaydı.⁸ Basının işgal sonrası, müttefiklerle ilişkileri daha da sertleştirecek bir tavır almak istemediği açıktı. Ayrıca yerli gayrimüslimlerin tavırlarıyla birlikte işgal birliklerinden kaynaklanan çeşitli sıkıntılar ve müttefik askerlerinin bazı memurlarla ahaliye karşı saldırgan tavırları görülmeye başlanmıştır. Gazetelerde, müttefik güçlerin bu tür faaliyetlere izin vereceklerinin daha önce kimsenin aklına dahi gelmediği, onlardan beklenenin barış antlaşması imzalanana kadar İstanbul'da düzeni sağlamak olduğu şeklinde, ağır eleştirilerden ziyade olumlu beklentileri ifade eden yazılara rastlanmaktaydı.⁹

⁵ Kocabaşoğlu-Akan, *Mütareke ve Millî Mücadele Basını*, s. 59.

⁶ "İtilaf Donanması", *İkdam*, nr. 7816, 15 Kasım 1918, s. 1.

⁷ Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2014, s. XX-10.

⁸ Ramazan Erhan Güllü, *İstanbul Türklüğünün Muhafazası: İstanbul'un Kimlik ve Güvenlik Endişesi (1918-1941)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021, s. 35-36.

⁹ "Düvel-i Mu'telif İstanbul Mümessillerine Açık Mektup", *Söz*, nr. 12, 24 Kasım 1918, s. 1.

Aralık ayı başından itibaren İtilaf devletlerinin talebiyle hükûmet tarafından basına yönelik sansür uygulanmaya başladı. Sansür kararıyla; İtilafçıların askerî harekâtıyla ilgili haberlerin, unsurların arasını bozacak yayınların, sultan, hükûmet ve yerli-yabancı memurlar hakkında yayınların, “düvel-i muazzama”dan herhangi birisi hakkında tahrik edici yazıların, genel olarak şahsi münakaşalar ve hükûmet idaresinin değişimini talep eden ya da devlet çıkarlarına aykırı görülen tüm haberlerin yasaklandığı ilan edildi.¹⁰

Müttefikler basına uygulanan sansürle kamuoyunu baskı altına alınırken, askerî ve siyasi olarak da Türk ve Müslüman ahaliyi sindirme amacındaydılar. Sonradan, İstanbul Hükümeti sansürünün yanında müttefikler kendi sansür idarelerini de kuracaklardı. Böylece Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasıyla şehrin tekrar Türk idaresine geçişine kadar olan süreçte İstanbul basını hem hükûmetin hem de müttefiklerin sansürüne tabi olacaktı. Mütareke ile başlayıp 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un resmen işgaline kadar olan süreç, İtilaf devletleri tarafından aslında İstanbul'da Türk ve Müslüman ahaliyi psikolojik sindirme dönemi olarak da değerlendirilebilir. Türkler ve gayrimüslim milletler arasındaki her türlü probleme gayrimüslimler lehine tavırlarıyla müdahil olan İtilaf devletleri temsilcileri, Türklerin artık İstanbul'un idaresine sahip olamayacakları gibi bir siyasi ortam oluşturmaktaydılar. Ancak müttefiklerin başta Rumlar olmak üzere gayrimüslimler lehine tavırlarının esas nedeni, onların İstanbul'a dair taleplerini kabul etmekten ziyade işgal sırasında onlardan bekledikleri desteğin devamını sağlayabilmektir. Şehri tanıyan ve dil bilen Hristiyan toplumun işgalcilerin yanında olması müttefikleri birçok konuda rahatlatıyordu. Polislik ve diğer emniyet ve güvenlik işleri dâhil birçok alanda İtilaf temsilcileri tarafından gayrimüslimler –özellikle Rumlar ve Ermeniler– görevlendirilmişti.¹¹ Ayrıca Müslüman ahalinin Şubat ayına kadar silahlarını da teslim etmesi gerektiği ilan edilmişti. Yapılacak aramalarda silah ele geçirilmesi halinde silah yakalatanlar cezalandırılacaktı.¹²

Bu ortamda, 8 Şubat 1919 tarihinde Fransız General Franchet d'Espérey, bir kurtarıcı gibi bazı kayıtlara göre beyaz bir at üzerinde İstanbul'a girdi. İstanbul'da yaşayan Rum ve Ermeni ahali tarafından coşkuyla karşılanan generalin şehre girişi Türk kamuoyunda tepkilere neden oldu. Ertesi gün *Hâdisât* gazetesinde Süleyman Nazif'in “Kara Bir Gün” başlıklı meşhur makalesi yayımlandı.¹³ Gayrimüslimlerin generalin gelişi sırasındaki faaliyetlerini eleştiren Süleyman Nazif, “Almanya 1871'de Paris'e girdiğinde Fransa vatandaşı Müslümanlar aynı coşkuyu Almanlar için gösterse acaba Fransızlar ne düşünürdü?” diye soruyor, Türkler ve Müslümanlar için o gün yaşananların

¹⁰ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cilt: I – Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, s. 116-117; Salih Tunç, *İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1999, s. 37-44.

¹¹ Zekeriya Türkmen, “İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918 – 16 Mart 1920)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII/53 (Temmuz 2002), s. 319-372.

¹² “İstanbul'un Asayışı – Silahların Toplatılması Hakkında Polis Müdürü ile Bir Mülâkat”, *İkdam*, nr. 7917, 24 Şubat 1919, s. 1.

¹³ *Hâdisât*, nr. 63, 9 Şubat 1919, s. 1.

unutulmayacak bir acı anlamına geldiğini vurguluyordu. Bu yazı dolayısıyla *Hâdisât* gazetesi, sansür heyeti tarafından 17 gün süreyle kapatıldı. Yazının yayımlanmasına onay veren Sansür Memuru Aziz Hüdâi Bey tutuklanarak önce Bekirağa Bölüğü'ne hapsedildi, sonra da İzmir'e sürgün edildi. Süleyman Nazif ise saklanarak yargılamadan kurtuldu, ancak bir yıl sonra, İstanbul'un resmen işgali sonrası, bu yazısıyla birlikte sonradan yaptığı bir konuşma da gerekçe gösterilerek tutuklandı ve İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edildi.¹⁴

Kara Bir Gün

Fransız generalinin dün şehrimize vürudu münasebetiyle bir kısım vatandaşlarımız tarafından icra olunan nümeyiş Türk'ün ve İslâm'ın kalbinde ve tarihinde müebbeden kanayacak bir ceriha açtı. Aradan asırlar geçer ve bugünkü hüznü ve idbârımız şevk ve ikbâl münkalib olsa yine bu acıyı hissedecek ve bu hüznü ve tesiri evlat ve ahfadımıza nesilden nesile ağlayacak bir miras terk edeceğiz.

Almanya orduları 1871 senesinde Paris'e dâhil olarak –Büyük Napolyon'un neşide-i mütehaccire-i muzafferiyatı olan– tâk-ı zafer altında geçerken bile Fransızlar bizim kadar hakaret görmemişti ve bizim dün sabah saat dokuzdan on bire kadar hissettiğimiz yeis ve azabı duymamıştı. Çünkü Fransız namını taşıyan her fert, çünkü yalnız Hristiyanlar değil Yahudi Fransızlarla Cezayirli Müslümanlar, o matem-i millî karşısında aynı telehhüf ve hicap ile ağlamış ve kızarmışlardı.

Biz ise mevcudiyet-i lisanîye ve milliyeleri bizim ulûvv-ı cenabımıza medyun olan bir kısım halkın hay ü huy-ı şemâmeti ile matem-i muazzezimize en acı hakaretlerin birer tokat şeklinde atıldığını gördük. Buna müstahak değil idik diyemeyiz. Müstahak olmasaydık bu felâkete dûcâr olmazdık. Her kavmin sahâif-i hayatında birçok ikbâl ve idbar sahifeleri vardır. Fransa Kralı Birinci Fransuva'yı Şarlken'in mahbesinden kurtarmış ve koca Viyana şehrini kerrât ile sarmış bir ümmetin defter-i mukadderatında böyle bir satr-ı elim de ezelden mestur imiş. Her hâl mütehavvildir. Arapların güzel bir sözü vardır:

“İsbir fe inne'd-dehre lâ yasbir. Sen sabret, çünkü zaman sabretmez.

Yaşananlar işgal karşıtı aydınları tamamen sindirmiş değildi. İstanbul'da basına uygulanan sansür ve sert politikalara rağmen yeni gazeteler de çıkmaktaydı. Bu tarihlerde yayımlanmaya başlanan işgal karşıtı gazetelerden birisi İsmail Hami (Danışmend) tarafından yayımlanan *Memleket* gazetesi idi. 10 Şubat 1919 tarihinden itibaren yayına başlayan gazete amacını “millî menfaatlerin müdafaası” olarak

¹⁴ Sansür Memuru Aziz Hüdâi Bey, Süleyman Nazif'in yazısı dolayısıyla yaşananları önce günlüğünde kaydetmiş, sonraki yıllarda da hatıralarını *Milliyet* gazetesinde tefrika halinde yayımlamıştı. Bu hatıralar yakın tarihlerde kitap halinde yeniden neşredilmiştir. Bkz. Aziz Hüdâi Akdemir, *Kara Bir Gün – İstanbul Nasıl İşgal Edildi?*, Yay. Haz. İbrahim Öztürkçü, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

açıklamaktaydı.¹⁵ *Âtî* gazetesi de aynı tarihlerde *İleri* adını alarak işgal karşıtı yayınlarını sürdürmeye devam etmişti. Sansüre rağmen işgal aleyhtarı diğer gazeteler de duruşlarını korumaktaydılar.¹⁶

Buna karşılık müttefikler aleyhine tavır almayı ve bu yönde yayınlar yapmayı ülkenin geleceği açısından tehdit olarak gören Millî Mücadele muhalifi gazeteler de faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Yunanistan'ın İzmir'le başlayıp Anadolu içlerine yayılan işgalini önlemenin yolu da muhaliflere göre müttefiklerin politikalarını desteklemekten geçmekteydi. Muhalifler, barış antlaşmasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunacağına neredeyse emindiler. Bu emin olma durumu ve toprak bütünlüğünün sağlanacağı düşüncesi, aslında "manda" fikrinin savunulmasından ve Türkiye'nin bir manda idaresini kabul etmekten başka çaresinin olmadığını kabullenmekten kaynaklanıyordu. Örneğin *Peyâm*'a göre; Türkiye'de incelemelerde bulunan Amerikan heyeti Barış Konferansı'na olumlu görüş belirtirse, İstanbul kesin olarak Osmanlı başkenti olarak kalacağı gibi, Türkiye'nin geleceği hakkında genel anlamda olumlu bir barış hazırlanacaktı.¹⁷

Bu ifade "Amerikan mandası" fikrinin kabul edilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktaydı. Muhalif basın tarafından desteklenen Amerikan ve İngiliz mandası fikirleri, özellikle Sait Molla'nın öncülük ettiği İngiliz Muhipleri Cemiyeti gibi örgütlerce de savunulmaktaydı. Manda teklifleri, Yunan ordusunun Anadolu'dan geri çekilmesi ve Yunanistan'ın Anadolu'ya hâkim olmasının engellenmesinin yolu olarak öne sürülüyordu. Millî Mücadele muhalifi İstanbul basını "manda" fikrini işgalden kurtuluşun çaresi olarak savunurken özellikle Anadolu Türklerinin bu fikrin zorunluluğunu görmelerine yönelik adımlar atılması gerekliliğini savunuyorlardı. Çeşitli yazılarla Anadolu'nun İstanbul'la birlikte işgalden kurtulmasının yolunun bu fikir olduğu ifade ediliyor, milletin başka çare arayanlara destek vermemesi isteniyordu. Başka çareden kasıt ise Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketi idi. İşgal karşıtı basın, Erzurum Kongresi hakkında haber yapamamış, Sivas Kongresi ise sadece bir toplantı olarak aktarılabilmmişti. Kongre kararlarına dair haber yapan *İstiklal* gazetesi sansür nedeniyle kapatılma cezası almıştı.¹⁸ Bu doğrultuda muhalif basında, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra, milletin Kuvâ-yı Milliye'ye desteğini engellemek adına Anadolu Türklerinin kurtuluşunun İstanbul ile birlikte hareket ederek siyasi çözümler bulmakta olduğu şeklindeki yayın ve propagandalar artırılmıştı. Ali Kemal'in yazılarından örneklerle bu tür propagandalara bakıldığında; "Anadolu Türk'ü bu vatanın temel direğidir" şeklinde görünüşte millî bir söylemle başlayan, ancak devamında Millî Mücadele hareketini hem İstanbul'da hem de Anadolu'da Türklüğü yok edecek bir "çete organizasyonu" olarak tanımlayan bir siyasi

¹⁵ *Memleket* gazetesi hakkında bkz. Nejdet Bilgi, "Mütareke Döneminde İsmâil Hâmi (Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 8/1 (1993), s. 127-155.

¹⁶ Dönemin gazetelerine dair bir değerlendirme için bkz. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s. 98-118.

¹⁷ "İstanbul ve Türkiye Mukadderâtı", *Peyâm*, nr. 272, 31 Ağustos 1919, s. 1.

¹⁸ Hülya Baykal - Tan Baykal, *Basın Yönetiminde Sansür: Mütareke Dönemi Basını*, Ankara: Minel Yayın, 2016, s. 32-33.

söylemle karşılaşmaktadır. Klasik Millî Mücadele aleyhtarı söylemlerle ahaliye, ülkeyi savaşa sokan ve yıkımına neden olan İttihatçıların tekrar hükûmeti ele geçirmeye çalıştıkları, din ve padişah düşmanlarına destek vererek Türklüğün kurtulamayacağı, İstanbul Hükümeti'nin ve sultanın politikalarına destek verilmesinin zorunlu olduğu şeklinde propagandalar yapılmaktaydı. Manda veya benzeri bir modelde oluşacak yeni sistemde Anadolu Türklerinin durumu önemliydi çünkü ekonomi ve üretim anlamında da ülkenin canlanabilmesinin yolu Anadolu'dan ve Anadolu Türklerinin çalışmasından geçmekteydi. Bu yüzden Anadolu'nun İstanbul'a bağlılığı ve Millî Mücadele hareketine desteğinin engellenmesi zorunluluk olarak görülmekteydi.¹⁹

3. İstanbul'un Resmen İşgali ve Basın

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un resmen işgal edilmesiyle birlikte basın tamamen işgal güçlerinin sansürüne tâbi hale getirilmişti. Ayrıca *Yeni Gün* ve *İleri* gazetelerinin matbaaları basılarak sahipleri Yunus Nadi ve Celal Nuri Beyler tutuklanmış, diğer Millî Mücadele yanlısı gazeteler de uzun süre rahat yayın yapamaz hâle gelmişlerdi. *Tasvir-i Efkar* gazetesinin sahibi Velid Ebuzziya, *Vakit*'in yayıncı ve yazarlarından Ahmed Emin (Yalman) ile mütareke sonrası İtilaf donanması geldiğinde "Kara Bir Gün" yazısıyla işgalcilerin tepkisini çekip takibata uğramış olan Süleyman Nazif tutuklanan diğer gazetecilerdi. Yazının yayımlandığı dönemde Süleyman Nazif'le birlikte yazıya izin veren sansür memuru Aziz Hüdayi Bey de tutuklanmıştı. Süleyman Nazif de tahkikata uğramış, İstanbul'un resmen işgali üzerine de bu yazısı ve sonradan yaptığı bir konuşma nedeniyle tekrar tutuklanıp diğer gazetecilerle birlikte Malta'ya sürgün edilenler arasında yer almıştı. İstanbul'un resmen işgaliyle birlikte başta İngilizler olmak üzere İtilaf devletleri temsilcileri tutuklamalar konusunda bir tavır değişikliğine gitmişlerdi. Mütarekeden resmî işgale kadar olan süreçte cezalandırmak istedikleri şahısları çoğunlukla bizzat kendileri tutuklamak yerine Osmanlı Hükümeti vasıtasıyla tutuklattırırken, resmî işgal sonrası artık istedikleri kişileri doğrudan kendileri tutuklamaya başlamışlardı. Yazarlar ve gazeteciler dışında birçok devlet yetkilisi, mebus, eğitimci ve asker tutuklanarak işgalciler tarafından farklı kesimlere işgalin kabulü konusunda mesaj verilmek istenmişti.²⁰

İşgal, İstanbul basınında tek paragraflık bir resmî tebliğle yer almış, işgale dair ayrıntılar ve işgal sırasında yaşananlarla ilgili herhangi bir bilgiye yer verilememişti.²¹ İşgal sonrası matbaaları basılarak sahip ve yazarlarından bazıları tutuklanan ve bir süre yayımlanamayan gazetelerde bu ilan birkaç gün sonra yayına başladıkları zaman yayımlanmıştı.²²

¹⁹ Ali Kemal'in bu tür propaganda yazılarına örnek olarak bkz. "Anadolu Türkü", *Peyâm*, nr. 259, 18 Ağustos 1919, s. 1; "İstanbul ve Anadolu: Baş ve Gövde", *Peyâm*, nr. 262, 21 Ağustos 1919, s. 1; "Bizi Ancak Anadolu Kurtarabilir", *Peyâm*, nr. 276, 4 Eylül 1919, s. 1.

²⁰ Abdurrahman Bozkurt, *İstanbul'da İşgal Yönetimi*, s. 364-368.

²¹ *Alemdar*, nr. 2755, 17 Mart 1920, s. 1; *İkdam*, nr. 8295, 17 Mart 1920, s. 1; *Peyâm-ı Sabah*, nr. 10898, 17 Mart 1920, s. 1; *Vakit*, nr. 848, 17 Mart 1920, s. 1.

²² *Yeni Gün*, nr. 361, 21 Mart 1920, s. 1; *İleri*, nr. 786, 22 Mart 1920, s. 1.

İstanbul'da yayınlarına devam eden Rum basını, resmî işgalin İstanbul'un Yunanistan'a bırakılmasının önemli bir adımı olduğuna dair yayınlar yapmaktaydı. Rum kamuoyu, İzmir örneğinin İstanbul için de geçerli olacağı beklentisi içerisindeydi. İstanbul basını bu hususta dahi önceki dönemlerde gösterdiği tepki kadar sert bir tavra sahip değildi. Ankara ve Anadolu'nun farklı bölgelerinde yayımlanan Türk gazeteleri işgale karşı daha sert yayınlar yaparak tepkilerini dile getirmekteydiler ancak İstanbul'daki Türk basını büyük oranda susturulmuştu. Yayınlarına devam eden *Alemdar* ve *Peyâm-ı Sabah* gibi Millî Mücadele muhalifi gazeteler ise işgalin geçici olduğunu, bu geçici işgalin sorumlusunun da "İttihatçı yapılanması" ve "Mustafa Kemal İsyanı" şeklinde tanımladıkları Millî Mücadele hareketi olduğunu ifade ediyorlardı.²³

Muhalif basın Millî Mücadele hareketini işgallerin sorumlusu ve İttihatçı bir yapılanma olarak suçlamanın yanında "Bolşevik", "asi", "eşkıya", "dinsiz" ve "sahte milliyetperver" gibi suçlamalarla da Millî Mücadele hareketi ve askerî kadrosuna karşı saldırılarda bulunmaktaydı.²⁴ Muhalifler bu tavırla, halkın Millî Mücadele hareketine desteğini engellemek ve İstanbul merkezli siyasetin devamını sağlamak amacındaydılar.

Yine *Alemdar* ve *Peyâm-ı Sabah*, işgal sonrası müttefikler tarafından basılan, sahibi ve yazarları tutuklanan gazetelere saldırmaya devam etmekten de geri durmuyorlardı. Onlara göre, "İttihatçıları" ve Millî Mücadele hareketini destekleyen bu gazeteler, işgalin müsebbipleri olarak suç ortaklarıydılar. Örneğin *Alemdar*, bir yazısında *Tasvir-i Efkâr* için "*Tasvir-i Efkâr* bu memlekete idam kararı verdiren bir namussuzluk beratıdır." diyordu.²⁵ *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin sahibi ve baş yazarı Velid Ebuzziya, işgal karşıtlığının ve Millî Mücadele taraftarlığının sembol isimlerindendi. Muhafazakâr kimlikleriyle bilinen Velid Ebuzziya ile ağabeyi Talha Ebuzziya Beyler, mütarekenin hemen ardından gazetelerindeki yayınlarla işgal karşıtı tavır almışlar ve Damat Ferit hükümetleriyle de mücadele etmişlerdi. İki kardeş, birkaç kez mütareke sonrası teşkil edilen Divan-ı Harplerde yargılanmış, Talha Bey tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'nde tutulmuş, Velid Bey de resmî işgalle birlikte Malta'ya sürülmüştü.²⁶ Gazeteleriyle sergiledikleri bu millî duruş, *Alemdar*'ın bakış açısına göre ülkenin işgaline sebep olmak anlamına gelmekteydi. Bu örneklerden de görüleceği üzere muhalif basın işgallere tepki gösterilmesini ve İtilaf devletleri politikalarına itiraz edilmesini ülke aleyhtarı bir tavır olarak yorumlamaktaydı. Müttefikler karşısında bu itirazların başarıya ulaşması ihtimal dâhilinde dahi görülüyor, İstanbul merkezli ve müttefik politikalarına bağlı bir siyaset dışında çıkar yol kabul edilmiyordu.

²³ Güllü, *İstanbul Türklüğünün Muhafazası*, s. 101.

²⁴ Osman Akandere, "Mütareke Dönemi İstanbul Basınında Kuvâ-yı Milliye Aleyhindeki Bazı Suçlamalar (Bolşeviklik, Sahte Milliyetperverlik, Asilik, Dinsizlik)", *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2018, s. 1063-1093.

²⁵ "Müstahak Oldukları Bir Cevap", *Alemdar*, nr. 2758, 20 Mart 1920, s. 1.

²⁶ Velid Ebuzziya Malta'dan döndükten sonra da Millî Mücadele lehine çalışmaya devam etmiş, Anadolu'ya silah ve mühimmat aktarılmasına destek olduğu gibi istihbarat örgütlerinde görev almış, Ankara Hükümeti'nin birçok evrak ve beyannamesini kendi matbaasında basmıştı. Kocabaşoğlu-Akan, *Mütareke ve Millî Mücadele Basını*, s. 561.

4. Millî Mücadele'nin Başarıları ve Zafere Ulaşmasının İstanbul Basınına Etkisi

İstanbul'un resmen işgaliyle birlikte basında uzun bir süre işgal aleyhine veya Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa lehine yayın görmek mümkün olamadı. Basın, işgal sonrasında çoğunlukla yayınlanan çeşitli edebî metinler ve bazı imalı yazılarla işgal karşıtlığını gösterebildi. Bu baskı ortamına rağmen, bir şekilde işgal aleyhtarlığının ima edilmesi dahi dönemin şartları itibariyle olağan dışı bir tavidir. Resmî işgalin ilk günlerinde İstanbul'da mevcut ortam içerisinde bu tavrı göstermek oldukça önemliydi. Örneğin Mustafa Haluk'un o sırada yeni yayımlanmış olan *Güzel İstanbul*²⁷ başlıklı eserinin reklamı, *Vakit* gazetesinde şu şekilde yer almıştı:

"Güzel İstanbul

Mustafa Haluk Bey'in mensurelerini hâvi bu eser yeni intişar etti. İstanbul'un ebediyen Türk'ün payitahtı kalacağı imanıyla yazılmıştır. Kalplere millî ve bedii heyecanlar veren bu kitabı her Türk bir defa okumalıdır."²⁸

Güzel İstanbul aslında tamamen işgal karşıtı olarak ve İstanbul'un Türk idaresinden alınma taleplerine karşı kaleme alınmıştı. İşgalin hemen ertesinde *Vakit*'in yaptığı bu yayını müttefiklere karşı direnişin göstergelerindendi. *Vakit* gazetesi de işgale karşı tavrından hiç taviz vermeyen bir yayın organıydı. Gazetenin baş yazarı Ahmed Emin (Yalman) yazılarıyla işgale karşı duruşun bir simgesi olmuştu. Ahmed Emin, İstanbul basınının bu dönemde içinde bulunduğu zor şartlara rağmen işgal karşıtı duruşunu, Millî Mücadele sonlandıktan sonra İstanbul'a karşı çeşitli eleştirilere karşı da savunmaya devam etmişti. Mudanya Mütarekesi sonrası İstanbul'da Türk idaresinin yeniden tesisi çalışmaları sırasında hükûmetin bazı uygulamalarına itiraz eden Ahmed Emin, Ankara'ya giderek mecliste yetkililerle görüşmüş, *Hâkimiyet-i Milliye*'de bazı yazılar yazmış²⁹ ve *Vakit*'te de görüşlerini savunmaya devam etmişti. Ahmed Emin, İstanbul basınının işgal sırasında en zorda kalan kesim olduğunu ancak o şartlarda dahi Millî Mücadele muhalifleri haricinde, süreçten alınmış akıyla çıkan ve işgalcilere tamamen teslim olmayan kitlenin de İstanbul basını olduğunu vurgulamıştı.³⁰

Millî Mücadele yanlısı basının bu baskı ortamından uzaklaşması ve giderek rahatlaması yine Millî Mücadele'nin kazandığı askerî başarılarla mümkün olabilmışti. 1921 yılının ilk aylarında meydana gelen İnönü Muharebeleri ile Millî Mücadele hareketinin kazandığı başarı bu husustaki önemli adımlardan biriydi. İstanbul basınında tekrar İstanbul'un Anadolu ile bütünlüğünü vurgulayan, şehrin Türk kimliğini koruyarak varlığını sürdürme zorunluluğunu ifade eden yazılar yer almaya başlamışti. Bu rahatlamada Millî

²⁷ Mustafa Haluk, *Güzel İstanbul*, Edirne: Edirne Vilâyet Matbaası, 1336 (1920).

²⁸ "Güzel İstanbul", *Vakit*, nr. 850, 19 Mart 1920, s. 2.

²⁹ Ahmed Emin, "İstanbul'un Hâli", *Hâkimiyet-i Milliye*, nr. 685, 13 Aralık 1922, s. 1.

³⁰ Ahmed Emin, "İstanbul Türklüğü", *Vakit*, nr. 1822, 7 Ocak 1923, s. 1.

Mücadele hareketinin Yunan ordusuna karşı kazandığı askerî başarılarla birlikte İngilizler başta olmak üzere müttefiklerin yumuşayan bazı politikaları da etkili olmaktadır. Yunanistan'da Kasım 1920'de yaşanan iktidar değişimi İngilizlerin Yunanistan'a yönelik tavrını olumsuz etkilemişti. Bu gelişmelere farklı politikaların da tesir etmesiyle İtilaf Yüksek Komiserleri 13 Mayıs 1921 tarihinde Türk-Yunan Savaşı'nda tarafsız olduklarını açıklamışlardı.³¹ Türk kamuoyu bu gelişmeyi sadece askerî bir karar olarak değil İstanbul ile birlikte bütün Türkiye'nin geleceğine dair işaretler barındıran siyasi ve idari bir karar olarak değerlendirmekteydi. Karar Türk kamuoyuna göre, İstanbul'un işgalinin de geçici olduğunu göstermekteydi.³²

Sakarya Meydan Muharebesi ile kazanılan zafer ise basının beklentilerini haklı çıkaran ve artık aleni bir şekilde Millî Mücadele lehine yayın yapılmasını sağlayan diğer bir önemli aşamayıdır. Artık İstanbul basınında Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarıyla birlikte açıkça Millî Mücadele'nin desteklediği yayınlar yapılmaktaydı. Bu konuda öncülük eden gazetelerin başında gelenlerden birisi de yine -o sırada *Tevhid-i Efkâr* ismiyle yayımlanmakta olan- *Tasvir-i Efkâr* idi.³³

³¹ Abdurrahman Bozkurt, "İtilaf Devletlerinin Türk-Yunan Savaşı'nda Tarafsızlık İlanı (13 Mayıs 1921)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXVI/76 (Mart 2010), s. 27-53.

³² "İstanbul'un Vaziyeti", *Vakit*, nr. 1240, 21 Mayıs 1921, s. 1.

³³ *Tevhid-i Efkâr*, nr. 3125, 16 Eylül 1921, s. 1.

Tevhid-i Efkâr gazetesinin 16 Eylül 1921 tarihli nüshasının ilk sayfası

Millî Mücadele muhalifi basın ise tam aksine geri adım atmaya başlamıştı. Muhalif basının önemli bir kısmı 1921 yılı sonları itibariyle yayını durdurmuştu. Örneğin *Alemdar* gazetesi, Sakarya Muharebesi'nden yaklaşık on gün sonra, 23 Eylül 1921 tarihli son sayısıyla yayını hayatından çekilmişti.³⁴ *Sait Molla'nın Türkçe İstanbul gazetesi* ise zaten daha önce, 1919 yılı sonlarına gelmeden yayını durdurmuştu.³⁵

Muhalifler arasında Millî Mücadele sonuna kadar yayına devam eden en önemli gazete *Peyâm-ı Sabah*'ti. *Peyâm-ı Sabah*'ın da yazarlarından olan Refik Halid (Karay) da 1922 yılı başlarında Millî Mücadele'ye karşı mizah yoluyla muhalefet sürdürmek adına *Aydede* dergisini yayımlamaya başlamıştı.³⁶ *Peyâm-ı Sabah*, Millî Mücadele'nin başarıyla

34 Mihçı, *Refi Cevad Ulunay ve Alemdar Gazetesi*, s. 236-237.

35 Sancaktar, *Said Molla ve Türkçe İstanbul Gazetesi*, s. 31.

36 Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2015, s. 351-355; Kocabaşoğlu-Akan, *Mütareke ve Millî Mücadele Basını*, s. 142.

neticelenmesinin ardından daha ılımlı bir politika izlediğini gösterir bir yayın anlayışına dönmeye çalışmıştı. İzmir'in kurtuluşundan sonra, 15 Eylül 1922 günü, *Peyâm-ı Sabah* gazetesinin adındaki *Peyâm* kısmı çıkartılmış ve gazete yeniden sadece *Sabah* ismiyle yayına devam edeceğini açıklamıştı. Gazete isim değişikliğini okuyucularına bir ilanla duyururken, "Başkumandanın Kahraman Orduya Hitabesi" başlıklı haberiyle de Millî Mücadele'yi kazanan orduya takdirini sunuyordu.³⁷ Ayrıca gazetenin sahibi Mihran Efendi, Ali Kemal'in yazılarına da son vererek yerine başyazar olarak Abdullah Zühtü'yü³⁸ getirmişti.³⁹ Ancak bu tavır değişikliği de etkili olamamış, Mihran Efendi kısa süre içerisinde *Sabah*'ı kapatarak Avrupa'ya gitmişti. Aynı şekilde, *Aydede* dergisini yayınlayan Refik Halid de derginin Ekim ayında yayımlanan 77. sayısından itibaren dergiyle bağını koparmış ve Türkiye'den ayrılarak Suriye'ye yerleşmişti.⁴⁰

³⁷ *Sabah*, nr. 11787, 15 Eylül 1922, s. 1.

³⁸ Mütareke döneminde önce *Yeni Gazete*'yi çıkaran, daha sonra da *Sabah* ve *Peyâm-ı Sabah* gazetelerinde yazılar yazan Abdullah Zühtü, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış, Dördüncü Damat Ferid Hükümeti sırasında da kısa süre Matbuat Umum Müdürlüğü yapmıştı. Ali Kemal veya diğer Millî Mücadele aleyhtarları yazarlar gibi Ankara Hükümeti ve Millî Mücadele karşısında radikal bir tavır almadığı anlaşılan Abdullah Zühtü'nün başyazar yapılmasıyla *Sabah* gazetesi kendisine yönelik tepkileri azaltmayı hedeflemişti. Abdullah Zühtü hakkında bkz. Kocabaşoğlu-Akan, *Mütareke ve Millî Mücadele Basını*, s. 271-273.

³⁹ Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 357-358.

⁴⁰ Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 376-382.

Sabah gazetesinin 15 Eylül 1922 tarihli nüshasının ilk sayfası

5. Sonuç

Millî Mücadele zaferi ve İstanbul'da Türk idaresinin yeniden tesisi muhalif basın İstanbul'daki varlığını zaten imkansız hale getirmişti. Sakarya Zaferi'nden sonra yayın hayatından çekilmeye başlayan muhalif basın, İzmir'in kurtuluşu ve Mudanya Mütarekesi'ne giden süreçte tamamen yayını durdurmuştu. Gazetelerin sahip ve yazarlarının önemli bir kısmı da ülkeden ayrılmış, yine Millî Mücadele aleyhtarı yazarların önemli bir kısmı savaş sonrası çıkarılan genel affa dahil edilmeyerek "Yüzellilikler" listesine alınmışlardı.

Millî Mücadele yanlısı basın ise kazanılan zafer ve imzalanan Mudanya Mütarekesi ile tamamen rahatlamıştı. İstanbul'da sansür kaldırılmış, basın İstanbul'un durumu ve geleceği konusunda rahat yayın yapabilir hale gelmişti. Mondros Mütarekesi sonrası uygulanan sansüre rağmen işgale karşı olumsuz tavrını sürdüren gazeteler için o dönemde bu tavır büyük riskler barındırmaktaydı. Sansür, kapatılma cezaları ve tutuklamalar karşısında basının işgale karşı tavrı da devam etmişti. Ancak başlayan Millî Mücadele hareketine İstanbul'dan aleni destek vermek, işgale karşı çıkmaktan daha da zordu. Buna rağmen 1919 yılından itibaren, başlayan Millî Mücadele hareketine destek ve sempatisini açıkça belli eden İstanbul gazeteleri de vardı. Muhalif basın haricindeki gazeteler bu süreçte, kimi zaman sessiz kalarak kimi zaman da imalar yoluyla dahi olsa Millî Mücadele hareketi lehine tavır sergilemişlerdi.

İstanbul'un resmen işgaliyle birlikte basının Millî Mücadele lehine tavrı tamamen susturulmuş, büyük çoğunluğu da kapatılma ve sürgün cezalarıyla etkisizleştirilmişti. Ancak gazeteler Millî Mücadele'nin başarılarıyla, özellikle Sakarya Zaferi'nden sonra rahatlamış ve tavırlarını daha açık bir şekilde belli etmeye başlamışlardı. Ahmed Emin (Yalman)'ın Mudanya Mütarekesi sonrası yaşanan bazı tartışmalar içerisinde vurguladığı gibi mütareke döneminde İstanbul gazetelerinde işgal aleyhtarı veya Millî Mücadele yanlısı haber yapmak pek de kolay değildi. İşgal ortamında uygulanan baskı ve sansürle birlikte muhalif gazetelerin saldırılarına rağmen işgal karşıtlığını sürdürmek ve Millî Mücadele lehine ima yoluyla dahi olsa tavır göstermek, gazeteler ve yazarları için ağır cezalandırmalara sebep olabilirdi. Buna rağmen basının tavrını sürdürmesi, Türk kamuoyunun da İstanbul ve Anadolu'daki işgallerin sonlanacağı yönündeki ümit ve arzusunun canlı tutulmasını sağlamıştı.

Kaynaklar / References

Gazeteler

Alemdar

Hâdisât

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

İleri

Peyâm (Peyâm-(1)Sabah)

Sabah

Söz

Tasvir-i (Tevhid-i) Efkâr

Vakit

Yeni Gün

Eserler

Akdemir, Aziz Hüdâi. *Kara Bir Gün – İstanbul Nasıl İşgal Edildi?* Yay. Haz. İbrahim Öztürkçü. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cilt: I – Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

Baykal, Hülya. Baykal, Tan. *Basın Yönetiminde Sansür: Mütareke Dönemi Basını*. Ankara: Minel Yayın, 2016.

Bozkurt, Abdurrahman. *İtilaf devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2014.

Güllü, Ramazan Erhan. *İstanbul Türklüğünün Muhafazası: İstanbul'un Kimlik ve Güvenlik Endişesi (1918-1941)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Karay, Refik Halid. *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2015.

Kocabaşoğlu, Uygur. Akan, Aysun. *Mütareke ve Millî Mücadele Basını: Direniş ile Teslimiyetin Sözcüleri ve "Mahşer" in 100 Atlısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.

Mustafa Haluk. *Güzel İstanbul*. Edirne: Edirne Vilâyet Matbaası, 1336 (1920).

Topuz, Hıfzı. *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

Makaleler

Akandere, Osman. "Mütareke Dönemi İstanbul Basınında Kuvâ-yı Milliye Aleyhindeki Bazı Suçlamalar (Bolşeviklik, Sahte Milliyetperverlik, Asilik, Dinsizlik)". *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2018.

Bilgi, Nejdet. "Mütareke Döneminde İsmâil Hâmi (Danışmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 8/1 (1993): 127-155.

Bozkurt, Abdurrahman. "İtilaf devletleri'nin Türk-Yunan Savaşı'nda Tarafsızlık İlanı (13 Mayıs 1921)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XXVI/76 (Mart 2010): 27-53.

Sancaktar, Fatih Mehmet. "Mütareke Döneminde Bir İngiliz Taraftarı: Said Molla". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. 13 (Güz 2005): 61-86.

Türkmen, Zekeriya. "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918 - 16 Mart 1920)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XVIII/53 (Temmuz 2002): 319-372.

Yüksel, Nahit. "Tanin (1922-1925)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 33/95 (2017): 1-38.

Tezler

Mihçı, Sebahaddin. *Refî Cevad Ulunay ve Alemdar Gazetesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Sancaktar, Fatih Mehmet. "Said Molla ve Türkçe İstanbul Gazetesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Tunç, Salih. "İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922)". Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1999.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ | İstanbul Üniversitesi |
ramazan.gullu[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6819-4003 |**

1981 yılında Gaziantep'te doğdu. İlk öğrenimini Gaziantep'te tamamladı. 2004 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda başladığı Yüksek Lisans eğitimini, 2009 yılında *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep Ermenileri* başlıklı teziyle tamamladı. Bu tez *Antep Ermenileri: Sosyal, Siyasi ve Kültürel Hayat* başlığıyla yayımlandı. 2009 yılında yine aynı anabilim dalında doktora eğitimine başladı. Doktora çalışmasını 2013 yılında *Ermeni Sorununun Ortaya Çıkış ve Gelişim Sürecinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin Tutumu (1878-1923)* başlıklı teziyle tamamladı. Doktora tezinin genişletilmiş hâli 2015 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlandı. 2009 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Ana Bilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2018 yılında Doçentlik unvanı aldı. Hâlen aynı anabilim dalında Doç. Dr. unvanıyla öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir. Ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin idaresi, Türkiye'de azınlıklar ve basın tarihi gibi konular üzerinde çalışmalar yapmakta ve bu konularla ilgili lisans ve lisansüstü dersler vermektedir.

**Assoc. Prof. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ | Istanbul University |
ramazan.gullu[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6819-4003 |**

Born in Gaziantep in 1981. M.A. Thesis finished in 2009 at the University of Istanbul. Finished Ph.D in 2013. "The Attitude of the Armenian Patriarchate of Istanbul in the Process of Emergence and Evolution of the Armenian Question (1878-1923)". Thesis was published in 2015 with the name of *Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878-1923)*. Associated Professor in 2018 by the thesis of "Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)". Foreign languages: English. Working at University of İstanbul, Faculty of Letters, department of History. Supervised more than 10 post graduate, and 1 phd thesis in Turkish History. Written five books, several book chapters, and articles on the late Turkish History.